

## De student in 2040

# Hoe studeren kinderen die vandaag geboren worden in 2040?

Elk jaar publiceert de Sociale Verzekeringsbank de populairste kindernamen van de nieuwste Nederlanders. In 2022 waren Noah (871 keer) en Emma (677) de meest voorkomende namen. Verder werden er ook 175 Mohameds, 312 Hailey's, 48 Fatima's, 32 Aleksanders, 205 Hidde's, 94 Lana's, 148 Amir's, 29 Dunya's, 40 Robberts en 25 Dennissen geboren. Deze jaarlijkse lijst geeft een fascinerend inkijkje in de eensgezindheid én diversiteit binnen onze samenleving. In totaal werden er 168.526 baby's geboren. En allemaal vieren ze in 2040 hun achttiende verjaardag en zijn ze daarmee de studenten waar deze notities zich op richt.

### De toekomst van Noah, Emma en Mohamed

In 2040 maken Noah, Emma, Mohamed en al hun jaargenoten grote persoonlijke keuzes. Gaan ze studeren? Waar dan, wat en hoe? Kiest Noah voor de opleiding tot verpleegkundige, waar dan in het vergrijsde Nederland een schreeuwende behoefte aan is. Of gaat hij voor zijn schrijversdroom en kiest hij voor Journalistiek, met amper banenperspectief vanwege de doorontwikkeling van kunstmatige intelligentie. En waar vervolgt Mohamed zijn studie? Kiest hij net als zijn vrienden voor Amsterdam of Rotterdam, met amper (betaalbare) kamers? Of voor een kleinschaliger stad als Hengelo of Sittard? Emma twijfelt tussen mbo, een hogeschool of universiteit – tenminste, als dat onderscheid in 2040 nog bestaat. Misschien is dan het huidige hiërarchische onderscheid ingeruild voor een waaier van (flexibele) leerroutes met theoretische en praktijkgerichte specialisaties.

Welke keuzes de baby's van nu in 2040 gaan maken is onmogelijk te voorspellen. Veel zal afhangen van sociaaleconomische, maatschappelijke, technologische en ecologische condities van de wereld in 2040. Toch kunnen

we proberen om voorzichtig voorspellingen te doen over onderwijsmogelijkheden én belemmeringen voor de student van 2040.

Tijdens de regionale bijeenkomsten bespreken we met elkaar de belangrijkste trends en uitdagingen. In deze notitie geven we een voorzet van een aantal van die trends. We beschrijven deze ontwikkelingen op basis van drie overkoepelende vragen:

1. Wie zijn de studenten van 2040?
2. Wat kiezen de studenten van 2040?
3. Wat vragen de studenten van 2040?



## Wie zijn studenten van 2040?

### Over diversiteit, verschillen en kansengelijkheid

#### Diversiteit in het hoger onderwijs

In 2021-2022 telde het tertiair onderwijs meer dan 1,3 miljoen studenten; 502 duizend in het mbo, 492 duizend aan een hogeschool en 340 duizend aan een universiteit. Nooit eerder studeerden er zoveel jongeren. Door de enorme toestroom van internationale studenten, stijgende deelname van jongeren uit niet-traditionele groepen en migratiestromen is het hoger onderwijs diverser geworden. De aandacht voor diversiteit is dan ook toegenomen. Richting 2040 komen er ongetwijfeld nieuwe typen studenten bij. Daarnaast is er meer en meer oog voor kenmerken van studenten en de invloed die deze kenmerken hebben op hun studiegedrag en studieverloop. In alle gevallen zal het onderwijs gevraagd worden hier op in te spelen. Of het nu gaat om studenten met een beperking, studerende ouders, topsporters, studenten die psychische problemen ervaren, studenten met mantelzorgtaken, studenten in een gendertransitie, of vluchtelingen. Dit vraagt niet alleen om een hernieuwde kijk op de inrichting en kwaliteit van het onderwijs, maar ook om een cultuur waarin begrip voor en tolerantie naar elkaar centraal staan. Hogescholen en universiteiten worden samenlevingen in het klein. Omgevingen waar inclusie centraal staat. Waar studenten van verschillende achtergronden, politieke overtuigingen en levensbeschouwelijke opvattingen elkaar (kunnen) ontmoeten. Waar plaats is voor iedereen. Met passende ondersteuning en faciliteiten voor eenieder die het nodig heeft.

#### Kansen(on)gelijkheid

Meer dan ooit beschikken we over cijfers die pijnlijk in beeld brengen dat een succesvol studieverloop in het hoger onderwijs niet voor alle groepen vanzelfsprekend is. Denk aan recente discussies over selectie en kansengelijkheid bij opleidingen met een capaciteitsbeperking. Of aan cijfers die aantonen dat mbo-geplumeerden met lager opgeleide ouders minder vaak verder studeren in het hbo. Of denk aan achterblijvend studierendement van studenten met een migratieachtergrond of van studenten met een functiebeper-

king. Is dit kansengelijkheid? Of kijken we hier in 2040 anders tegenaan? Zullen kansen om deel te nemen en te slagen in het hoger onderwijs in de toekomst nog steeds samenhangen met de afkomst en persoonlijke situatie van studerenden? Zullen in de samenleving in 2040 alle groepen in het mbo en het hoger onderwijs evenredig vertegenwoordigd zijn? En in hoeverre heeft straks iedereen in de samenleving daadwerkelijk dezelfde kansen om een opleiding in het hoger onderwijs te volgen en af te ronden?

#### Impact van de studentsamenstelling op het hoger onderwijs

Meer aandacht voor kansengelijkheid, diversiteit en inclusie zal leiden tot een verandering in studentstromen. Niet alleen in het aantal studenten dat gaat studeren in het hoger onderwijs, niet alleen in de keuze die toekomstige studenten maken voor het hbo of de universiteit maar ook in de samenstelling van de studenten. Naar achtergrond, herkomst, voorkeuren. Wat betekent dit voor de spanningsverhouding tussen brede toegankelijkheid en excellentie. Hoe bewaken we het welzijn van studenten en de garantie dat iedereen gelijke kansen krijgt om zich maximaal te ontwikkelen? Wat betekent een veranderende samenstelling van de studentenpopulatie voor het hoger onderwijs van 2040? En hoe verenigen we de belangrijkste functies van het (hoger) onderwijs: allocatie, kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming?



## Wat kiezen studenten in 2040?

### Over prestatiedruk, groei en krimp

Studiekeuzes van studenten hangen sterk af van individuele kwaliteiten, interesses en mogelijkheden. Maar ook wat ouders, vrienden en andere 'influencers' denken en doen speelt daarbij een rol. En dan zijn er natuurlijk nog allerlei regels en voorzieningen (verplichte diploma's, studiefinanciering, beschikbare studentenkamers) die het gedrag bewust of onbewust sturen. Al met al leidt de optelsom van individuele studiekeuzes tot studentstromen door het onderwijssysteem. Deze studentstromen zijn de verschillende routes die studenten door het onderwijs doorlopen. We beschrijven hieronder vier trends waarvan we denken dat deze ook in 2040 nog van belang zijn.

#### Hoger, hoger, hoger

Allereerst valt op dat er sprake is van een trend naar steeds hogere opleidingsniveaus. Was voor 1980 nog slechts een op de negen Nederlanders hogeropgeleid, inmiddels zijn dat er drie keer zoveel: ruim een op de drie. De toegenomen toestroom van studenten naar hogescholen en universiteiten is niet verrassend. Met beleidsmaatregelen is vanuit de overheid ingezet op de emancipatoire werking van het onderwijs: het toegankelijker maken ervan en het verhogen van het algehele opleidingsniveau van de bevolking. De overheid streefde daarbij naar een deelnameniveau van vijftig procent hoger opgeleiden.

Die doelstelling is gehaald. Van het huidige cohort gediplomeerden in het voortgezet onderwijs en mbo koos zestig procent voor een opleiding aan een hogeschool of universiteit. Inmiddels ervaren veel jongeren (en hun ouders) het behalen van een zo hoog mogelijk diploma bijna als een 'must'. Dit wordt bijvoorbeeld zichtbaar in het voortgezet onderwijs, waar ouders met de inkoop van huiswerkbegeleiding er alles aan doen om hun kinderen te trainen voor het eindexamen. Hoe wenselijk is het als in 2040 deze opwaartse druk er nog steeds is?

Die opwaartse druk roept ook vragen op over de (binaire) inrichting van het stelsel zelf: het onderscheid tussen hbo, het hoger

beroepsonderwijs, en wo, de universiteiten. De oorspronkelijke gedachte van het binaire stelsel is dat het hbo en wo gelijkwaardig zijn, maar verschillend. In de praktijk staan echter zowel het verschil als de gelijkwaardigheid onder druk. Zo hebben de hogescholen zich de afgelopen jaren ontwikkeld tot brede kennisinstellingen met een groeiend aanbod van professional masters en hoogwaardig praktijkgericht onderzoek. Tegelijkertijd bewegen universiteiten zich meer in de richting van de beroepspraktijk door onderzoek te laten aansluiten op de maatschappij en een toename van beroepsgeoriënteerde opleidingen. Minder verschil leidt echter niet automatisch tot een gelijkwaardige waardering. De perceptie overheerst dat het wo hoger of beter is dan het hbo (en het hbo weer hoger of beter dan het mbo). In de financiering van de onderwijsinstellingen, de salariering van afgestudeerden én de keuzes van studenten. Wie naar de universiteit kan, gaat bij voorkeur naar de universiteit. Ondertussen is er op de arbeidsmarkt een sterke vraag naar praktische opgeleide vakmensen en past het academische onderwijs niet elke student als een maatpak, ook al heeft die student formeel toegang tot de universiteit.

#### Groei en krimp in het hoger onderwijs

Deze trend naar 'hoger, hoger' zien we ook op een andere manier terug: in een aanhoudende groei van universiteiten, al zwakt ook deze op de middellange termijn af als gevolg van demografische ontwikkelingen. De komende jaren blijven universiteiten naar verwachting nog gestaag groeien, onder meer door de toenemende instroom van buitenlandse studenten. In tegenstelling tot universiteiten krijgen hogescholen – na een jarenlange groei – de komende jaren al te maken met krimp. Deze daling komt doordat het aantal 17 tot 25-jarigen de komende jaren afneemt en de instroom van vwo'ers en mbo'ers in het hbo waarschijnlijk ook gaat dalen. Groei en krimp zullen zich ook regionaal verschillend manifesteren. Studentenstromen gaan zich ongelijkmatig over het land verdelen: met een 'educatieve trek naar de stad', waardoor trends van groei en krimp lokaal worden versterkt.



### Instellingen onder druk

Groei en krimp zetten het stelsel en de instellingen onder druk. Denk aan personele vraagstukken (beschikbaarheid van docenten) en facilitaire vraagstukken (aanbod van studieplekken, studentenhuysvestiging). Deze capaciteitsvraagstukken kunnen de kwaliteit van het hoger onderwijs raken. Die kwaliteit staat soms nu al onder druk. Studenten en docenten ervaren toenemende studie- en werkdruk, de balans tussen onderwijs en onderzoek is zoek en de grotendeels studentgebonden bekostiging zou kunnen leiden tot verslechtering van onderwijskwaliteit.

De educatieve trek naar de (Rand)stad gaat gepaard met regionale krimp elders, zoals in Limburg en Friesland. Dit stelt hogescholen en universiteiten daar voor geheel andere uitdagingen: het op peil houden van het opleidings- en voorzieningenaanbod terwijl studentenaantallen en bijbehorende bekostiging afnemen. Een verschraving van het onderwijs- en onderzoeksaanbod is nadelig voor de onderwijsinstellingen zelf. Maar belangrijker

nog is het nadelig voor de regio, met hogeronderwijsinstellingen als belangrijke spil in de kennisecosystemen (Brainport, Food Valley).

### Impact van studentstromen op het hoger onderwijs

De uitdaging is om in het licht van veranderingen in het keuzegedrag van studenten, maatschappelijke behoeften en mogelijkheden van instellingen te komen tot een goede afstemming. Het roept de vraag op of er meer gestuurd of geselecteerd dient te worden om de vraag van de arbeidsmarkt, de samenleving, de studenten en het opleidingsaanbod met elkaar in balans te brengen. Daarbij hoort ook de vraag naar een meer gelijke waardering van algemeen vormend onderwijs en beroepsonderwijs: hoe doorbreken we in de toekomst het hoog-laag denken? Een vraag die overigens niet enkel betrekking heeft op de hogescholen en universiteiten, maar juist ook bezien moet worden vanuit het gehele vervolgonderwijs, inclusief het mbo.

## Wat vragen studenten in 2040?

### Over digitalisering, personalisering en 'a sense of belonging'

#### Een andere generatie

Noah, Emma en Mohamed maken deel uit van de generatie Alpha. Het denken in generaties is een populaire manier om **over veranderingen in de samenleving** te praten. Waarin verschillen toekomstige studenten van hun voorgangers en hoe zal dit van invloed zijn op de manier waarop zij in de toekomst hun keuzes maken? Omdat Generatie Alpha haar formatieve jaren nog moet gaan beleven, is heel veel nog onzeker. Maar... wat weten we al wel?

Generatie Alpha wordt een kleinere generatie dan voorgaande generaties. Ze komen uit kleinere gezinnen, krijgen later een relatie, gaan later met pensioen, zijn etnisch diverser. Ze zijn opgegroeid met tablet en smartphone en binnen het onderwijs wordt ruimte gemaakt voor digitale skills en mediawijsheid.

Zoals eerder gezegd hebben opeenvolgende generaties te maken met veranderende omstandigheden. We gaan hier in op een paar trends en proberen duidelijk te krijgen hoe dit met de (veranderende) keuzes van studenten te maken kan hebben.

#### Digitalisering, personalisering en flexibilisering

Studenten vermijden na corona de collegebanken in bijvoorbeeld Twente, Amsterdam, Tilburg, Nijmegen, en Utrecht. Het is op dit moment te vroeg om te zeggen of dit blijft, maar de postcorona-situatie legt een dieper vraagstuk bloot over het steeds meer hybride wordende (hoger) onderwijs. Digitalisering en technologische ontwikkeling zijn drijvende krachten hierachter. In het hoger



onderwijs zien we dat in de ontwikkelingen rond afstandsonderwijs (zoals MOOCs), in het gebruik van digitale toepassingen in het bestaande onderwijs (zowel in het onderwijs als in de toetsing) en de ontwikkeling van digitale infrastructuren.

In de toekomst zullen studenten meer onderwijs vragen dat is afgestemd op persoonlijke ambities en omstandigheden, waarbij de student zelf de regie heeft over zijn leertraject en leerproces. Flexibilisering van onderwijs kan op tal van manieren. Modularisering, microcredentials, afstandsonderwijs, online onderwijs, blended learning zijn vormen van flexibilisering waarbij gevarieerd kan worden in de duur, tempo, inhoud en locatie van de opleiding. En met de opkomst van learning analytics, serious gaming, online proctoring, en AI-applicaties krijgen docenten nieuwe middelen in handen om het onderwijsaanbod beter aan te laten sluiten bij de behoeftes van de individuele student.

De vraag is of alle studenten behoefte hebben aan de grotere vrijheid in het inrichten van het onderwijspad en of ze die vrijheid ook aankunnen. Want wat verwachten studenten van het digitale onderwijsaanbod? Welke mix van digitaal en fysiek onderwijs is ideaal? Wat vraagt dit van de kennis en vaardigheden van docenten? En nog fundamenteeler: wat voegt fysiek onderwijs nog toe als het onderwijs ook vanuit het comfort van het eigen huis en in zelfgekozen tijd en tempo gevolgd kan worden?

### Paradoxen, dilemma's en tegenbewegingen

De ontwikkelingen in het onderwijs komen niet zonder paradoxen, dilemma's en tegenbewegingen. De nieuwe generaties (Gen Z en Generation Alpha) zijn opgegroeid met digitale technologie waardoor ze beter toegerust zijn om gebruik te maken van de digitale toepassingen. Toch zijn er ook geluiden te horen dat de jongste generaties moeite zullen krijgen met de vele keuzes die op hen afkomen. Ze zouden meer moeite hebben met het inschatten van de gevolgen van beslissingen, wat voor een deel komt door de toenemende dynamiek van arbeidsmarkt en samenleving (zie ook het bijbehorende inspiratiedocument), maar ook door de manier waarop ouders met hun (jonge) kinderen omgaan. Betekent dit dat de student in 2040 veel meer behoefte heeft aan structuur en standaardoplossingen dan we nu denken?

Want waar digitalisering en flexibilisering de individualisering van het leerproces faciliteren en aanmoedigen, laat onderzoek zien dat studenten er baat bij hebben om onderdeel te zijn van kleinschalige leergemeenschappen waar ze zich gezien, gehoord en gekend weten. Een veelgebruikte term in dit verband is 'sense of belonging': de mate waarin je je als student thuis voelt in de opleiding en bij je medestudenten. Als je je thuis voelt, zul je eerder besluiten door te gaan met de studie. Of je je thuis voelt hangt voor een deel af van je eigen verwachtingen en ambities maar ook van de meningen van je ouders, vrienden of andere influencers en van de manier waarop het onderwijs is ingericht. Een sterke 'sense of belonging' speelt in het bijzonder een wezenlijke rol bij de integratie en inclusie van minderheden en nieuwkomers in het hoger onderwijs.

---

## Uitdagingen voor het hoger onderwijs en onderzoek

De hier beschreven trends leiden tot uitdagingen voor het hoger onderwijs. Als eerste aanzet formuleren we er vijf.

- Diversiteit en inclusie: hoe kunnen we ervoor zorgen dat met de groeiende diversiteit van de studentenpopulatie iedereen gelijke kansen heeft om succesvol deel te nemen aan hoger onderwijs?
- Hoe bereiken we dat in 2040 het hoog laag denken tot het verleden behoort? En hoe zorgen we ervoor dat de opwaartse prestatiedrang/-druk afneemt?
- Hoe krijgen we de juiste persoon op de juiste plek? Hoe zorgen we ervoor dat jonge mensen die studies kiezen die economisch (tekortberoepen) en maatschap-



- pelijk (in de regio) het meest wenselijk zijn? En kan dat zonder dat hun keuzevrijheid geweld wordt aangedaan?
- Hoe brengen we de voordelen van een gepersonaliseerd onderwijsaanbod samen met het belang voor het studentwelzijn van het werken in leergemeenschappen en met de socialisatiefunctie van het onderwijs?
- Voor welke toekomstige uitdagingen staan het wo en hbo? Wat betekent dit voor de positionering van het hbo en wo en op welke wijze is het onderscheid tussen hbo en wo onderwijs in de toekomst nog functioneel? In welke richting kan een heroriëntatie op het binaire stelsel gezocht worden?

---

## Strategische vragen

Per trend en in het licht van de huidige situatie, komen er strategische vragen op, zoals:

- Is er meer sturing nodig op studentstromen (betere spreiding naar opleiding, instelling, regio en aansluiting arbeidsmarkt)? Wat betekent meer sturing voor de vrije keuze van de student en de toegankelijkheid van het onderwijs?
- In hoeverre zou verregaande modularisering en flexibilisering een antwoord kunnen geven op de mismatch tussen de opleidingskeuzes en de arbeidsmarkt? Wat betekent dit voor de toegankelijkheid van het onderwijs? Wat zijn hierbij onnodige schotten of overlap tussen hbo en wo?
- Hoe vertaalt 'gelijkwaardig, maar verschillend' zich door in het opleidingsaanbod, Leven Lang Ontwikkelen en onderzoek(sfinanciering)?
- Hoe richten we het onderwijs in zodat het aansluit bij de behoeften van een diverse studentpopulatie en tegelijkertijd uitvoerbaar blijft voor de onderwijsinstellingen en toezichthouders in termen van organisatie (logistiek), kwaliteitsborging en kostenefficiëntie? Denk aan vormen van flexibel onderwijs (flexibel qua tempo, locatie, prijs, inhoud, leerroute, modulair) en aan structuren (vaststaande programma's, kerncurriculum, opleidingsaanbod, binair stelsel, voltijd/deeltijd/duaal, residentieel/mobiel).
- Hoe vinden we de balans tussen het optimaal gebruikmaken van digitalisering en nieuwe technologische voorzieningen die online en gepersonaliseerd onderwijs mogelijk maken aan de ene kant en de behoefte aan structuur en sociale contacten van (een deel van) de studenten aan de andere kant?
- Hoe kan een pakket van ondersteuning en maatwerk voor studenten in de toekomst efficiënt en effectief worden ingezet? Waar liggen verantwoordelijkheden?
- Is er meer samenwerking mogelijk tussen onderwijsaanbieders om studentstromen in goede banen (letterlijk!) te leiden?
- Is het wenselijk om de toestroom van internationale studenten te stroomlijnen, bijvoorbeeld door 'paal en perk' te stellen aan het aantal Engelstalige opleidingen?

---

## Geraadpleegde bronnen

Broek, A. van den, Termorshuizen, T. & Cuppen, J. (red.) (2022). Monitor beleidsmaatregelen hoger onderwijs 2021-2022. Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, directie HO&S. Nijmegen: ResearchNed

CBS. (2022, juli 7). Leerlingen en studenten; onderwijssoort, vanaf 1900. Opgehaald van Opendata: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/37220/table>

Commissie van Rijn. (2019). Wissels om. Naar een transparante en evenwichtige bekostiging, en meer samenwerking in hoger onderwijs en onderzoek. Den Haag: Xerox/OBT.

Elffers, L. (2017). De Bijlesgeneratie - Opkomst van de onderwijscompetitie. . Amsterdam: Amsterdam University Press.



Elffers, L. (2022). Onderwijs maakt het verschil. Kansengelijkheid in het Nederlandse onderwijs. Amsterdam: Walburg Pers. B.V.

<https://link.springer.com/article/10.1007/s11162-010-9168-1>

<https://noa-vu.nl/media/1704/noa-lustrumboek-omgaan-met-culturele-diversiteit-in-onderwijs-werk-en-selectiesituaties.pdf>

[https://www.nro.nl/sites/nro/files/media-files/thema\\_2\\_-\\_dopmeijer\\_de\\_jong\\_weissman-ms2.pdf](https://www.nro.nl/sites/nro/files/media-files/thema_2_-_dopmeijer_de_jong_weissman-ms2.pdf)

<https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264273856-11-en.pdf?expires=1674639230&id=id&accname=guest&checksum=72F8F5AAEC18CE29EB12CF81938C208E>

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03075079.2018.1564902>

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13562517.2020.1778664>

<https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315297293/college-students-sense-belonging-terrell-strayhorn>

#### Referentieraming 2022 (OCW)

Riet, S. v. (2013). Slimmer in 2030. Geschiedenis en toekomst van het Hoger Onderwijs in Nederland. Amsterdam: VU University Press.

Vereniging Hogescholen (2022). Focus op professie Rapport Commissie Positionering Hoger Beroepsonderwijs